

M. Abdülhay el-Kettânî, *Hz. Peygamber'in Yönetimi: et-Terâtibü'l-idâriyye* (trc. Ahmet Özel), İstanbul 2003, I, 199-200; II, 347, 444; "Berakoth", *The Babylonian Talmud: Zera'im* (ed. Rabbi Epstein), London 1978, s. 338-341; Arzu Erdoğan [Öztürk], *Türkçe Rüya Tâbir-nâmeleri ve İbn-i Sîrin'den Tercüme Edilen Bir Tâbir-nâme* (yüksek lisans tezi, 1993), MÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, s. 2-33; a.m.f., "Türkçe Yazma Tâbir-nâmeleri", *Bir: Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, sy. 4, İstanbul 1995, s. 71-76; Mustafa Tatcı – Halil Çeltik, *Türk Edebiyatında Tasavvufî Rüya Tâbir-nâmeleri*, Ankara 1995, s. XXVI-XXX; Hasan Avni Yüksel, *Türk-İslâm Tasavvuf Geleneğinde Rüya*, İstanbul 1996, tür.yer.; Hatice Tören, "Ta'bir-nâme", *TM*, XX (1997), s. 415-452; Fikret Turan, "Eski Bir Türkçe Tâbir-nâmede Ebced Hesabı", *Bir: Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, sy. 9-10 (1998), s. 671-684; Sadi Yılmaz, *Kitâbü't-Ta'bir (Ta'bir-nâme-i Türkî)* (yüksek lisans tezi, 1998), MÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, s. VII-VIII; A. Schimmel, *Halifenin Rüyaları: İslâm'da Rüya ve Rüya Tabiri* (trc. Tüba Erkmen), İstanbul 2005, s. 17-31, 68; Cemal Kafadar, *Kim Var İmiş Biz Burada Yoğ İken*, İstanbul 2009, s. 123-191; Ramazan Hüb, *Hazreti Danya*, İstanbul 2009, s. 27; N. Bland, "On the Muhammedan Science of Tâbir, or the Interpretation of Dreams", *JRAS*, XVI (1856), s. 118-171; Kadriye Yılmaz – Kâmile Çetin, "Niyazi-i Mısri'nin Ta'bir-rât'ül Vâkı'ât Adlı Tâbir-nâmesinde Rüyaların Dili", *Turkish Studies*, II/4 (2007), s. 1067-1076; M. Nazif Şahinoğlu, "Ta'bir", *İA*, XI, 603-604; Süleyman Uludağ, "Rüya", *DİA*, XXXV, 309-310; "Tâbir", *DİA*, VIII, 191.

ORHAN ŞAIK GÖKYAY–VİLDAN S. COŞKUN

TABL

(bk. DAVUL).

TABLHÂNE

(طبلخانه)

İslâm devletlerinde askerî-resmî mûsiki takımı ve teşkilâtı.

Tablhâne (mehterhâne, nevbethâne, nakkârehâne) coşku ve kahramanlık duygularını ifade eden mûsikiyi, bunu icra edenleri ve bunların bulunduğu yeri ifade eder. Mûsiki takımı için İslâm devletlerinde tablhâne ve nakkârehâne, Selçuklular'da tablhâne ve nevbethâne tabirleri geçer. Osmanlılar'da ise tablhâne, nevbethâne, mehterhâne ve mehterân-ı tabl ü alem sözleri kullanılır. Kös, davul, nakkâre gibi vurmali; surnây (zurna), nefir ve boru gibi üflemlerli çalgılardan oluşan bu mûsiki takımı yüksek sesle ve hareketli, coşkulu bir tarzda mûsiki icra ederdi. Osmanlı döneminde bu sınıfta görev yapan kişiye "mehter" adı verilir.

Ortaçağ öncesinden itibaren sefere çıkan ordularda yüksek sesli çalgıların kul-

lanıldığı bilinmektedir. İslâm öncesi Türk devletlerinde davul, boru vb. aletlerle tuğ ve alem "tuğ" kelimesiyle karşılanmaktaydı. Emevîler, Abbâsîler, Karahanlılar, Hârizmşahlar, Gazneliler, Memlükler, İlhanlılar ve Selçuklular gibi İslâm ve Türk-İslâm devletlerinde tablhâne mevcuttu. İslâmiyet'ten önceki Türk devletlerinde ve daha sonra müslüman devletlerde tablhâne bilhassa hükümdarlık alâmeti diye kabul edilmiştir. Bağımsızlık ve güç ifadesi olarak hükümdarlar bağlı devletlerle beyliklere tablhâne gönderirlerdi. Anadolu Selçuklu Sultanı III. Alâeddin Keykubad'ın Osman Bey'e tabl ve alem yollamasıyla ilgili tarihî gelenek de bunun bir yansımasıdır. Tâbi devletlere gönderilen tablhâne günde üç defa çalınabilirdi. Savaş esnasında askerleri cesaretlendirmek ve düşmanı korkutmak amacıyla kullanılan tablhâne savaş dışında sabah, ikinci ve akşam vakitlerinde devlet merkezinde ve şehrin belli yerlerinde çalınırdı. Mehterin bu şekilde kullanılması hem bir duyuru hem de işe başlama haberi sayılırdı.

Tablhâne hükümdar sarayının önünde divanhâne yanında, seferde ise otâğ-ı hümayun önünde kurulur, günde beş defaya kadar çalınırdı. Genellikle her gün namaz vakitlerine yakın zamanlarda çalan tablhâne (mehter) ayrıca çeşitli vesilelerle mûsiki icra ederdi. Devlet törenleri mehterle başlardı. Arefe divanında mehter takımı hazır olur ve duadan önce mehter vuruldu. Bayram sabahı Osmanlı sarayında düzenlenen törende mehter takımı Adalet Köşkü'nün karşısına yerleşir ve tebrikleşme başlarken mehter çalardı. Ulûfe divanında ve elçilerin saraya girişinde de mehter vuruldu. Halkın katıldığı büyük düğünlerde mehter görev yapardı. 1675 yılında IV. Mehmed'in Edirne'de yaptırdığı sünnet düğününde John Cove mehterin sünnet alanında hangi sıra ile yer aldığını ayrıntılarıyla belirtmektedir (Nutku, s. 79-80). Mehter, büyük yapıların inşası esnasında ve güreş, cirit yarışması gibi vesilelerle de çalınırdı. Antoine Galland, 1673'te Fransızlar'a verilen kapitülasyonların yenilenmesi üzerine büyükelçinin kaldığı yerin önünde mehter çalındığını yazar (*İstanbul'a Ait Günlük Anılar*, II, 66). Ayrıca padişah, vezirîâzam, vezirler, beylerbeyiler bir yere giderken mehter çaldırılırdı. Bu durum, hem bir devlet büyüğünün gelişini duyurma hem de mehterin etkisiyle güzel bir ortam oluşturma amacına yönelikti. Hükümdar mehterleri dışındaki tablhânelerin mûtat hârici çalınabilmesi için önceden izin alınması gerekirdi. Hü-

kümdar tablhânesinden başka vezirîâzam, vezirler, beylerbeyiler, sancak beyleri ve yeniçeri ağaları gibi üst düzey görevlilerin tablhâneleri vardı. Bunlar sefere veya gezintiye çıktıklarında tablhâneleri sancak ve alemlerinin arkasında yürürdü.

Hükümdar tablhânesi, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde sarayda yetişmiş olan mîrâlem ağasının yönetimindeydi. "Emîr-i alem" (mîr-i alem) adı verilen âmirleri saray teşkilâtının üst düzey görevlilerinden biri olup Osmanlı Devleti'nde Enderun'un Has Oda Koğuşu'ndan tayin edilirdi ve teşrifatta yeniçeri ağasından sonra gelirdi. Alem mehterleri denilen sancak ve bayrak taşıyanlar tablhâne teşkilâtı içinde yer aldığından XVI. yüzyıl Osmanlı kaynaklarında "tabl ü alem mehterleri" diye geçmektedir. Mîr-i alem aynı zamanda çadır (hayme) mehterlerinin de âmiridir. Her iki müessesede Mehterhâne-i Âmire teşkilâtının çatısı altında toplanmıştır. Tablhâne köşçüler, davulcular, nakkâreciler, surnâyıcılar, nefirciler, zilciler ve alemdarlardan oluşan yedi bölükten meydana gelirdi. Bazı kaynaklarda köşçüler ve davulcular "tablzener" başlığı altında verilmiş, alemdarlar ise her zaman tablhâne içinde bir bölük olarak gösterilmiştir. Her bölükteki bölükbaşılar mehterbaşıya, o da mîr-i alem ağasına bağlıydı. XVII. yüzyılda tabl ü alem tabiri yanında mehterân-ı tablhâne ismi ne rastlanır (Hezârfen Hüseyin Efendi, s. 77). Osmanlı döneminde tablhânenin yeri Topkapı Sarayı'nın kapılarında biri olan Demirkapı yakınındaydı.

Tablhâne mensubu mehterlerin sayısına dair çeşitli rakamlar verilir. Bu da padişah mehteriyle başta Yedikule olmak üzere devlet adına çeşitli noktalarda hizmet veren takımların bazan birlikte, bazan ayrı sayılmasından kaynaklanmıştır. Osmanlı Devleti'nde XVI. yüzyılda hükümdar tablhânesi 200 kişi civarında iken Evliya Çelebi XVII. yüzyılda Demirkapı'daki mehterhânedeki 300 kişi, buna karşılık Yedikule'deki mehterhânedeki kırk kişi olduğunu yazar. Ayrıca Eyüp, Kasımpaşa, Galata, Tophane, Beşiktaş, Rumelihisarı, Yeniköy Rumeliyehisarı, Beykoz, Anadoluhisarı ve Üsküdar'da, bunun yanında Kızkulesi'nde mehter çalınırdı. Buralarda görev yapanların toplam sayısı 1000 kişi civarında idi. Devlet adamlarının da mehter takımları bulunduğu göz önüne alınırsa bunların oldukça kalabalık bir sınıf teşkil ettiği söylenebilir. Uzun bir geçmişe sahip olan tablhâne II. Mahmud tarafından 1826 yılında kaldırılmıştır (ayrıca bk. MEHTER; NEVBET).

BİBLİYOGRAFYA :

Evliya Çelebi, *Seyahatnâme* (Dağı), I, 296-298; Hezarfen Hüseyin Efendi, *Telhîsü'l-beyân fi Kavânin-i Âli Osmân* (haz. Sevim İlgürel), Ankara 1998, s. 77, 146; A. Galland, *İstanbul'a Ait Günlük Anılar: 1672-1673* (nşr. Ch. Schefer, trc. Nahid Sırrı Örik), Ankara 1987, II, 66; Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş: Türklerde Devlet ve Ordu Mehteri*, Ankara 1987, VIII; Özdemir Nutku, *IV. Mehmet'in Edirne Şenliği (1675)*, Ankara 1987, s. 79-80; Firat Boztaş, *Onaltıncı Yüzyıl Osmanlı Devletinde Tabl ve Alem Mehterleri* (yüksek lisans tezi, 2009), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; H. G. Farmer, "Tabl-khâna", *EP*² (Ing.), X, 34-38.

ZEYNEP TARIM ERTUĞ

TABLÎZÂDE AKLÎ EFENDİ

(bk. AKLÎ ALİ, *Tablîzâde*).

TABU

İnsan davranışlarıyla ilgili güçlü sosyal yasak ve kısıtlamaları ifade eden terim.

Polineze kökenli olan ve "işaretlenmiş, belirlenmiş" mânasına gelen **tabu** kelimesi hem kutsallığı hem kirliliği ve buna bağlı olarak dokunulmazlığı anlatır. Kısaca "dokunulmaması, söylenmemesi, yenmemesi ve yapılmaması gereken şey" demektir. Kelimenin Tongaca'daki şekli olan tabu yaygınlık kazanmış olmakla birlikte **tapu**, **kapu** ve **tambu** gibi söylenişleri de vardır. Benzer anlamlı kelimeler Amerika, Afrika, Kuzey ve Orta Asya topluluklarında da mevcuttur. Kutsal karşılığında Latince'deki **sacer**, Yunanca'daki **áyos** ve İbrânîce'deki **kadoş** kelimelerinin de aynı anlamı taşıdığı kabul edilir. Tabunun yasak olmasının ardındaki kozmik prensip veya güç yine Polinezece bir kelime olan "mana" ile ilişkilendirilmiştir. "Gizemli mistik güç" anlamındaki mana görülmez, sadece kişiler ve nesnelere üzerindeki etkisiyle soyut olarak bilinebilir. Arapça bereket kelimesinin mana ile aynı anlamda olduğu ileri sürülmüştür. Buna göre hem bereket hem mana talih ve gücü kutsallıkla birleştirilmektedir. Benzer durum, Hinduizm'deki "şakti" ve Greko-Hıristiyanlık'taki "karizma" kavramları için de geçerli görülmüştür. Tabudan ilk söz eden ve bu kelimenin Batı dillerine geçişini sağlayan kişi İskoçyalı Kaptan James Cook'tur. Ona göre tabu çok geniş anlama sahip bir kelime olmakla birlikte genel olarak yasaklanmış bir şeye işaret etmektedir (*The Three Voyages*, V, 348, 462).

Polinezya kültüründe tabu kişileri, nesnelere, ilâhî veya kutsal kabul edilen fiilleri diğerlerinden yahut bozulmuş, kirlenmiş şeyleri temiz olanlardan ayırt edici fonksiyona sahiptir. Özellikle doğa üstü güçler taşıdığı kabul edilen krallar, kabile reisleri, üst sınıfa mensup olanlar ve onların sonundan gelenler tabuya kuşatılmıştır. Kral ne kadar güçlüyse uymak zorunda olduğu kuralları da o kadar fazladır; kralın yaşı ilerledikçe tabuların sayısı da artar. Bazı topluluklarda herhangi bir felâketle karşılaşmamak için koruyucu kabul edilen kralın tahtında kıpırdamadan oturması gerekir. Ayrıca tabuyu ihlâl eden bir kralın bunun olumsuz sonuçlarının bütün toplumu kuşatmaması için toplum yararına öldürülmesi âdeti vardır. Bu tür tabular sebebiyle Kamboçya, Batı Afrika ve Japonya'da kral tayini konusunda zorlanıldığı ve kralların zorla hatta ölümle tehdit edilecek tahta oturtulduğu nakledilir. Âdet (regl) dönemlerinde kadınlarla ilişkide bulunmak ve yanlarında uyumak da erkekler için tabudur. Yiyeceklerin zararlı etkilerinden korunmak, farklı sınıfların birbirinin yiyeceklerini yemelerini engellemek gibi sebeplerin yanı sıra ölen birinin ruhunun bir bitki veya hayvana geçeceği şeklindeki inancın da yiyeceklerle ilgili tabunun doğmasında etkili olduğu söylenir.

Tabunun olumsuz etkilerinin ya da kirlilik durumunun çarpma veya çarpılma diye ifade edilen temas yoluyla bir başkasına geçtiğine inanılır. Bu yüzden dokundukları her şeyi tabu haline getirdikleri kabul edilen kralların elleriyle yemek yemelerine veya ateşe ağızlarıyla üflemlerine izin verilmez. Normalde bir şey tabu özelliğini kazandığında bu durum değişmez. Bu mânada kabile reisleri, krallar, kâhinler ve tapınaklar sürekli tabudur. Fakat kadınların özel hallerinde olduğu gibi geçici tabular da söz konusudur. Gerek kadınların durumlarına ilişkin olarak gerekse bir tabuya dokunmakla yahut tabu yasasını ihlâl etmekle oluşan kirlilik durumundan ve tabunun olumsuz etkilerinden kurtulmak amacıyla temizlenme âyinleri düzenlenir. Bunun için genellikle su kullanılır; zehirli ve ölümcül etkileri, özellikle ruhların zararlı tesirlerini gidermek için de ateş ve kordan yararlanır. Baharın da tabunun etkisini giderdiğine inanılır.

XIX. yüzyılın sonlarından itibaren Batılı araştırmacılar tarafından dinin kökenini belirleme çabaları doğrultusunda tabu yasaklarının kaynağı tartışılmış, bu yasakların ilâhî ve doğuştan mı yoksa insanî ve sosyal mi olduğu sorusuna cevap aranmış-

tır. Herhangi bir tabu ihlâlinin ilâhî yahut toplum üstü yaptırımları gündeme getirdiği gerçeğinden hareketle tabuların sosyal hayatın yanı sıra dinî emirlerin de çerçevesini belirlediği düşünülmüş, bu ise tabunun dinî düşünceden etkilendiği veya doğrudan dinî düşüncenin kendisi olduğu şeklindeki anlayışı doğurmuştur. Tabunun gündelik hayatın kurallarını etkileyen bir dinî düşünceye işaret ettiği, bunun sosyal ve siyasal amaçlar için geliştirilmiş dinî bir âdet olduğu ileri sürülmüş, totem ve tabunun ilkel kabul edilen insanların dinî düşüncelerini oluşturduğu savunulmuştur. Bu tezin ortaya çıkmasında, farklı kültürlerdeki folklorik ve mitolojik anlatıları derleyen ve bunlar arasındaki benzerliklere dikkat çeken James Frazer'in *The Golden Bough* (London 1894) adlı çalışmasının önemli rolü vardır.

Wilhelm Wundt ilk tabu objelerinin yenmesi yasak olan totem hayvanları olduğunu öne sürmüştür, Frazer gibi totem ve tabu arasında ilişki kurarak ilkel din düşüncesine ulaşmıştır. Bu bağlamda Wundt tabuyu insanoğlunun yazıya geçmemiş eski yasaları diye tanımlamıştır (*Elements of Folk Psychology*, s. 131-132, 193-203). Tabu kavramını psikanalize uygulayan Sigmund Freud ise tabuyu dışarıdan (bir otoriteyle) zorla empoze edilen ilkel bir yasak ve insanlardaki en güçlü isteklere yönelik kısıtlama olarak görmüştür (*Totem and Taboo*, s. 31, 58). Hutton Webster'e göre tabu kavramının özellikle dinî veya etik bir tarafı olmamakla birlikte, bir taraftan onu kabul eden insanlar aracılığıyla kökeni bilinmeksizin kutsal ve yasak fonksiyonlarını kazanırken diğer yandan bütün zorlayıcı sosyal düzenlemelerin ahlâkî boyutu biçiminde algılanmış ve grubun menfaati için doğru yolu gösteren kurallar şeklinde saygı görmüştür (*Taboo: A Sociological Study*, s. 370-371). Tabunun doğrudan ilâhî bir yasak olmaktan çok dinî yasaklara temel teşkil eden sosyal bir yasak olduğu düşüncesi genel kabul görmüştür.

Emile Durkheim'e göre "bir toplumun üyeleri tarafından belirlenmiş sosyal kurallar" anlamında tabu köken itibarıyla tamamen sosyaldir. Durkheim tabu kelimesiyle kutsal arasında bağlantı kurmuş ve kutsal kelimesini tıpkı tabu gibi hem mukaddes hem de kirliliği kuşatıcı mânada kullanmıştır. Frazer da tabu kavramının bu kullanımını ilkelerde kutsallık ve kirlilik düşüncesinin tamamen ayrılmış olmasına bağlamıştır (*Taboo and the Perils*, s. 224). Esasen tabu kelimesi "kutsal ve ilâhî" anlamıyla "esrarengiz, tehli-